

NAGY ANDRÁS

A terrorizmus elleni harc a spanyol választási kampány napirendjén

BEVEZETÉS

2004. március 14-én általános választásokra került sor Spanyolországban. A választások tétje az volt, hogy nyolc év jobboldali kormányzás után bekövetkezik-e kormányváltás, vagy Mariano Rajoy átveheti Aznar örökét és folytatódik a Partido Popular uralma? A következő oldalakon a választásokat megelőző kampányt, annak főbb eseményeit vizsgálom.

A dolgozat elméleti keretét a Pippa Norris és társai által szerkesztett, „Framing Terrorism” c. könyv adja. Norris arra hívja fel a figyelmet, hogy a 2001. szeptember 11-én történt terrormerényletek, és a terrorizmus elleni harc tálalása nem a valódi fenyegetettséget változtatta meg jelentős mértékben, hanem a fenyegetettségérzést növelte meg a lakosság körében, olyan magasra téve ezzel az ingerküszöböt, amit más témák egyszerűen képtelenek voltak elérni. Arra keresem a választ, hogy Norris, a terrorizmus elleni harc „framingjére” és annak hatására kidolgozott elmélete a spanyol választási kampány alatt is működött-e?

A tanulmány célja nem az, hogy magáról a terrorizmusról, a terrorizmus elleni küzdelem spanyol vonatkozásairól írjak és ennek megfelelően a terrorizmus szakirodalmát mélyen feldolgozzam. Ennek tudható be a terrorizmus szakirodalmának hiánya. Arra vagyok kíváncsi, hogy a fogalmi keret, a terrorizmus

jelenségének „framingje” miként alakítja a politikai napirendet, megállják-e a helyüket azok a megállapítások, amelyeket Norris tett az amerikai eseményeket elemezve?

A kérdés megválaszolásához a két vezető spanyol napilapot, az El Paíst és az El Mundót hívom segítségül. E két újság kiemelése mögött az a szándék állt, hogy az a két országos napilap kerüljön feldolgozásra, amelyek a legnagyobb példányszámban jelennek meg, a legnagyobb olvasótáborhoz jutnak el a bal- (El País) és a jobboldalon (El Mundo), és így a legnagyobb mértékben formálják az írott sajtóban napirendre kerülő ügyek sorrendjét. Az országosan megjelenő írott média teljes bemutatásához nélkülözhetetlen lett volna a radikális jobboldali ABC és La Razón, valamint a katalán La Vanguardia és El Periódico áttekintése (ezek az újságok kétséggkívül színesebbé tették volna az elemzést), de a cél ezúttal az volt, hogy a két oldal zászlóshajóinak számító lapok kerüljenek górcső alá. A választások kiírása és a szavazás közötti (2004. január 10.–március 14.), a két kiválasztott újság címlapjain található cikkek áttekintésével igyekszem feltárni a választási kampány legfőbb témáit, különös tekintettel a terrorizmus elleni harc kérdéskörére. A „terror ellen folytatott háború” az Egyesült Államokat ért támadás óta a világpolitika egyik legfőbb alakítójává vált, és különös aktualitást nyert a madridi robbantások kapcsán.

A hipotézisem az, hogy a valódi fontosságánál jóval nagyobb szerepet kapott Spanyolországban a terrorizmus elleni harc témája. A probléma felnagyításával háttérbe szorult szinte minden más téma, illetve csak azzal összefüggésben kerültek reflektorfénybe. Ezt a megállapítást még a március 11-i merényletsorozat ellenére is igaznak találom, mivel a kampány során elsősorban a baszk szeparatista terrorszervezettel, az ETA-val kapcsolatos fenyegetettséget emelték ki, és minden jel arra mutat, hogy a madridi robbantások háttérében valójában iszlám fundamentalisták állhattak.

Az első fejezetben némi fogalommagyarázatot követően külön foglalkozom a már említett, a terrorizmus tálalásának hatását vizsgáló elmélettel. Ezt követően azokat a folyamatokat keresem, amelyek érezhetően fogékonytá tették a spanyol lakosság nagy részét a terrorizmus témájára. Kitérek az ETA elmúlt évtizedekben elkövetett merényleteire, a regionális nacionalizmusok (elsősorban a baszk és a katalán) utóbbi időben tapasztalható megerősödésére és az Aznar-kormánynak az iraki háborúban betöltött szerepére.

A két újság cikkeivel végigkísérem a spanyol politikai napirendet meghatározó eseményeket január és március között, és ezen belül is kiemelten ismertetem az utolsó három nap, a madridi merényletek és a szavazás között eltelt, a választási eredmények szempontjából döntő jelentőségű időszakot. Az új, bal-

oldali spanyol kormány megalakulásával jelentős változás állt be a terrorizmus témájának bel- és külpolitikai szerepét illetően is. A dolgozat zárásaként e változások irányának leírására tesz kísérletet.

A POLITIKAI NAPIREND ÉS A TERRORIZMUS

Mindenekelőtt a fejezet címében is szereplő kifejezés, a politikai napirend meghatározásával kell kezdeni. A kulcsszó a prioritizáció, ugyanis a felmerülő problémákat fontosság alapján a közvélemény sorrendbe állítja. A politikai napirend tehát valójában nem más, mint a legfontosabb vitakérdések listája, sajátos fontossági sorrendje, hierarchiája.

A politikai napirend vizsgálatára a nyolcvanas évek második feléig szinte csak az Egyesült Államokban került sor. Egyes japán és német kísérletek mellett, különösen a kilencvenes évektől, fontossá váltak a brit kutatások is. A téma egyik legismertebb brit szakembere, *Pippa Norris* két másik politológus, *Montague Kern* és *Marion Just* társaságában 2003-ban nagyhatású művet publikált, mely arra a kérdésre keresett választ, hogy a terrorizmus, a terrorizmus elleni harc tálalása a médiában miként alakítja a politikai napirendet? Ezzel, a dolgozat elméleti háttérét adó művel foglalkozom a fejezet további részében.

A „framing” és a terrorizmus fogalma

Ahhoz, hogy *Pippa Norris* és társai „Framing Terrorism” c. művének fő következtetéseit tárgyalni lehessen, feltétlenül szükség van a címet alkotó két fogalom, a „framing” és a terrorizmus tisztázására, pontos definiálására.

A „framing” a hírek tálalásának fogalmát a kanadai *Ervin Goffmann* használta először 1974-ben. Fontos szerephez a nyolcvanas évek politikai napirendkutatása során jutott, az időszak kedvelt témája volt. A *Lang házaspár* a Watergate-ügy kapcsán felhívta a figyelmet arra, hogy az „agenda building” egyik szakaszaként a figyelem középpontjában álló eseményeket vagy cselekedeteket keretezni, tálalni kell, „hozzá kell rendelni egy olyan jelentésmezőt, mely segíti a témák megértését”.¹ Ugyanebben az időben más szerzők is felhívták a figyelmet a „framing” fontosságára, az 1980-as amerikai választásokon *Williams*, *Shapiro* és *Cutbirth* megállapítása szerint hatásosabbnak bizonyultak azok a témák, amelyeket kampánykeretbe helyeztek.² Ez a „framing”, a hírekhez egy plusz jelentésmező hozzáadása, nagyobb érdeklődést váltott ki a közvéleményben, a „framing” megnövelte egy téma jelentőségét.

Pippa Norris a már említett munka bevezetőjében kísérletet tesz a „framing” fogalmának definiálására. A hírek tálalása lényegének azt tartja, hogy a média kiragad és előnyben részesít a többivel szemben néhány eseményt, információt, képet, amivel tudatlanul is sugallja az események egy bizonyos interpretációját.³ A politikusok a témák keretezésének segítségével leegyszerűsíthetik üzeneteiket, a társadalomban általánosan elfogadott paneleket sok egymástól teljesen független eseményre is alkalmazhatják. Példaként hozzák fel, hogy a terrorizmus „frame”-et egyaránt ráhúzták a Bali szigetén történt robbantásra, a csecsenek moszkvai színházban elkövetett akciójára vagy az izraeli öngyilkos merénylőkre anélkül, hogy bármit is tudtak volna az elkövetőkről, azok céljairól, módszereiről.⁴ A terrorista-antiterrorista besorolási lehetőség jelentősen megkönnyíti az események leegyszerűsítését, interpretálását és kategorizálását.

Norris szerint a témák keretezését három összetevő befolyásolja:⁵ a cselekménnyel kapcsolatos tények, adatok és az, hogy e megkérdőjelezhetetlen dolgokat a hivatalos források hogyan kommunikálják. Szintén fontos a szemtanúk és a szakértők, az esetet elemzők véleménye, főként amikor a történetek okára és az elkövetők feltételezett szándékaira adnak válaszokat. A harmadik összetevő az események leírására használt nyelvezet (a tálalás más hatást érhet el, ha valaki „merényletet követett el” vagy „brutálisan gyilkolt”).

A hírekhez csatolt információ- és jelentésmező nagymértékben formálja a közvélemény reakcióit, különösen, ha egy problémát széles körű konszenzus övez és nincs rivális értelmezési lehetőség. Ez a szerzők szerint azonos kultúrával és identitással rendelkező népcsoportok között a legvalószínűbb.⁶ Egyoldalú esetekben („one-sided cases”) nem ütköznek egymással vélemények, a társadalomban nincs vita az adott kérdés megítéléséről, azt teljes konszenzus övezi. Ilyen esetekben, mint amilyen a szeptember 11-i események feldolgozása volt az Egyesült Államokban, a hagyományos jelentésmezeje, értelmezése a témának olyan erős, hogy a politikusok, az újságírók és a közvélemény szinte észre sem veszik a torzító folyamatot.

Norris, Kern és Just a „framing” definiálásakor példaként többször is megemlítették a terrorizmus kifejezését. A bevezetőben e másik kulcsfogalomra is pontos leírással szolgálnak.⁷ A definícióhoz az alkalmazott módszerek, a célpontok és az elérni kívánt célok alapján jutottak el. Terrorizmusnak nevezik a „civilis megfélemlítésének politikai célokra való módszeres felhasználását”.⁸ Ez a meghatározás azonban nem Norrisék találmánya, tulajdonképpen átvesszik Boaz Ganor 1998-as definícióját.⁹ Ganor, csakúgy mint Jonathan Barker, felhívják a figyelmet a terrorizmus fogalmi meghatározásának nehézségére, arra az aforizmára, hogy „aki nekem terrorista, az neked szabadsághar-

cos”, de ők lehetségesnek, sőt szükségesnek tartják a terrorizmus definiálását: „a terrorizmus az erőszak szándékos használata vagy azzal való fenyegetés civilek vagy civil jellegű célpontok ellen, politikai célok érdekében”¹⁰. A terrorizmus pontos leírásának nehézsége abban rejlik, hogy minden érintettnek a jelenség más dimenziója fontos. Egy példa: az ENSZ jogi bizottságának 2000. novemberi ülésén Izrael azt kifogásolta, hogy egyes államok szerint a bombamerényletek nem minősülnek terrorizmusnak, ha a nemzeti függetlenség érdekében követik el. Szíria szóvá tette, hogy az izraeli támadások célpontjai sokszor nem katonai, hanem szimbolikus jellegűek, s így egyes akciók a terrorizmus fogalma alá esnek. A volt szovjet tagköztársaságok a terrorizmus, a harcos szeparatizmus és a vallási fanatizmus összefüggéseire hívták fel a figyelmet. Jemen aggodalmát fejezte ki, hogy a terrorcselekmények az azokban nem részt vevő országok közötti kapcsolatokat ronthatják (mint ahogy az USA és Jemen viszonya megromlott a Cole hadihajó elleni merénylet után).¹¹ A sor pedig hosszasan folytatható lenne.

A fent említett definíciók megegyeznek abban, hogy a terroristacselekmények során alkalmazott módszer a megfélemlítés. Minden olyan eszköz idetartozik, amely félelmet és bizonytalanságot vált ki a célpopuláció körében. A célpont a civil lakosság, a „leendő áldozatok” véletlenszerűen kerülnek kiválasztásra. Háborús időben egyes államok is választhatják katonai taktikai lépésnek az ellenfél civil lakosságát célzó akciókat. A célzott lakosság elhelyezkedését tekintve a terrorizmus lehet belöldi, értelemszerűen, ha az elkövetők és az áldozatok egy országon belüliek, és lehet nemzetközi, amennyiben az elkövető fél és az áldozatok országa nem egyezik meg.¹² Ganor definíciója a terrorizmus leírásakor kiemeli az erőszak szerepét, és kizárja a fogalom köréből az erőszakmentes politikai cselekvés olyan megnyilvánulásait, mint a tüntetés, sztrájk és polgári engedetlenség.

A terrorizmus egy eszköz, melynek segítségével a terroristák elérhetik politikai céljaikat. A rövid távú célok leggyakrabban az ellenfél vagy szimbolikus célpontok megsemmisítése, a sokkolás és megfélemlítés, míg a hosszú távúak leginkább a követelések kinyilvánítása, nyomásgyakorlás az ellenségre, befolyásolni a politikai napirendet, mobilizálni a saját szimpatizánsokat és újakat toborozni, tehát a cél az, hogy jobb politikai helyzetbe kerüljenek, és valamiféle legitimitást nyerjenek.¹³

Ahhoz, hogy a terroristák elérhessék politikai céljaikat, óriási szükségük van a tömegtájékoztatás valamennyi csatornájára. Nagyon sok múlik azon, hogy a média hogyan találja az eseményeket, miként jutnak el a közvéleményhez. A szerzők úgy vélik, az újságírók közvetítők, abban az értelemben, hogy az al-Dzsazíra adásai vagy a New York Times címlapjai nélkül sokkal kevésbé jutnának el követeléseik a közvéleményhez.¹⁴

Norris és társai összegezték azokat, akik megfelelnek a leírásoknak, tehát terroristáknak nevezhetők.¹⁵ Két csoportra választották szét őket, terroristacsoportokra és terroristaállamokra. Ez utóbbira Sztálin, a szovjet nép ellen elkövetett bűnei a legjobb példák, de ebbe a kategóriába sorolják Szaddam Huszein Irakját a kurdokkal szemben alkalmazott módszerek miatt, és ide tartoznak még a nyolcvanas évek közép- és dél-amerikai rezsimjei (El Salvador, Guatemala, Nicaragua és Chile). Terroristacsoportokként említették többek között a palesztin Hamaszt, az ír IRA-t, a pakisztáni–indiai határon tevékenykedő kasmíri szélsőségeseket, és ami a dolgozat témájába leginkább belevág, a Baszk Haza és Szabadság nevű csoportot, azaz az ETA-t. Az ETA tehát „teljesíti” a fent leírt követelményeket, a spanyol kormány jogosan bélyegezte őket terroristáknak, de arról, hogy valóban a baszk veszély volt-e a legfenyegetőbb, majd a későbbiekben esik szó.

A „framing” és a „terrorism” szavak meghatározása után most már sor kerülhet a „Framing Terrorism” című könyv főbb következtetéseinek ismertetésére.

„Framing Terrorism” – a fő következtetések bemutatása

A 2001. szeptember 11-i események hatásának elemzéséhez a szerzők szembeállították a terrorista cselekmények alakulásának tendenciáit az utóbbi évtizedekben és azt, hogy a média miként kommunikálta a történéseket.

Több forrást is, köztük az amerikai kormányzat hivatalos adatait megvizsgálva arra a következtetésre jutottak, hogy a terrorista akciók száma jelentősen csökkent a kilencvenes évek folyamán.¹⁶ A hetvenes évek évi átlagos 437 merényletéhez képest a nyolcvanas években ez a szám 535-re növekedett. Azonban világszerte csökkenő tendencia figyelhető meg a huszadik század utolsó évtizedére, ebben az időszakban évi 383 terrorakciót hajtottak végre. Az adatok szerint éppen az észak-amerikai kontinens volt a világ legbiztonságosabb helye, akár a támadások, akár az áldozatok számát tekintve. 1996 és 2000 között Észak-Amerikában 15 terroristacselekmény volt, ami Afrikához (151), a Közel-Kelethez (159), Ázsiához (251), Nyugat-Európához (309) és Latin-Amerikához (637) képest is eltörpül. Ráadásul az Egyesült Államok „belföldi terrorizmusa” is csökkent, a hetvenes években évente átlagosan 23 eset, míg a kilencvenes években évi 5 eset történt.¹⁷

A statisztikák tehát azt mutatják, hogy a Bush-adminisztráció azon állítása, miszerint a helyzet sokat romlott, a terrorizmus veszélye minden addiginál nagyobb lett, és így az Egyesült Államok különösen veszélyes helyé vált, túlzott. A szeptember 11-i terrortámadások elsősorban az USA állampolgárainak

sebezhetőségérzésére voltak nagy hatással, a valós veszélyhelyzet messze nem érte el a világ azon pontjait, ahol a terroristafenyegetettség része a mindennapoknak, mint például Peruban, a Fülöp-szigeteken vagy Kolumbiában, ahol az elmúlt évtizedekben tízezrek estek áldozatul hasonló akcióknak.¹⁸ Ellenben egyáltalán nem tartják meglepőnek azt, hogy a társadalom nagy része a valós helyzetnél jóval nagyobbban érezte a veszélyt, hiszen a túl- vagy alulbecslés olyan kérdésekben is előfordul, mint az autóbaleset, az erőszakos cselekmények, a rák vagy az AIDS veszélye.¹⁹

Korábban a terroristák tettei nem kaptak akkora nyilvánosságot, mint az utóbbi években. Norrisék egyik esettanulmánya kimutatta, hogy az 1968 és 1980 közötti merényleteknek mindössze a 15–18 százaléka került be az amerikai hírműsorokba. Az akciók földrajzi megoszlása sem volt közömbös, a New York Times cikkeit összegezve kiderült, hogy természetesen az észak-amerikai és a közel-keleti események kerültek be leginkább az újságba, míg az afrikai és a latin-amerikai hírek jutottak el legkevésbé az olvasókhoz.²⁰

Érdekes, de nem meglepő megfigyelés, hogy az amerikai sajtóban csak a legsúlyosabb merényletek váltanak ki érdeklődést, főleg azok, melyeknek amerikai áldozatai is vannak. Szintén az amerikai írott média meghatározó újsága, a New York Times számaival folytatott kutatás alapján mutatták ki, hogy az érdeklődés nem állandó, csúcspontok vannak, melyeket követően a téma újra és újra eltűnik.²¹ A terrorizmus témája a világtrendet követte a sajtóban is, azaz a terrortámadások általános csökkenésével párhuzamosan a problémával foglalkozó cikkek száma is csökkent a kilencvenes években. A szeptember 11-i történések viszont rekordnyilvánosságot biztosítottak a témának, a World Trade Center és a Pentagon elleni merényleteket megelőző egy évben 178 hír tárgyalta a terrorizmust, szemben az azt követő 12 hónappal, mikor a hírek száma az elképesztő 1345-t érte el.²²

A napilapok és a televízió óriási hatással volt arra, ahogy a közvélemény feldolgozta a történeteket. A Gallup Report közvélemény-kutatása szerint szeptember 11. előtt három hónappal azok száma, akik a terrorizmust nevezték meg az USA legfontosabb problémájának, csaknem nulla volt, míg a merényletek után szinte azonnal a megkérdezettek 46%-a tartotta ezt a legfőbb veszélynek.²³

Látható, hogy nem a valós terroristaveszély nőtt meg radikálisan az Egyesült Államokban, hanem a veszélyérzet. Kern, Just és Norris megállapítása szerint a tudósításoknak, a hírek találásának betudhatóan a félelem az újabb támadásoktól soha nem látott magas szintet ért el a szeptember 11. utáni időszakban.²⁴ Erre rásegítettek a bevezetett szigorú biztonsági intézkedések, és nem utolsósorban a Bush-adminisztráció nyilatkozatai.

Hosszú időn keresztül minden beszéd és hír azt a három alapvetést sugallta, hogy az Egyesült Államokat megtámadták, a világ megváltozott és az USA-nak erre választ kell adnia. A félelem és a bizonytalanság magas szinten tartása lendületet adott a patriotizmusnak, a hazafias érzések újra divatba jöttek, és talán ami a legfontosabb, legitímálta az arabellenes politikát, kis túlzással az amerikaiak számára a terrorizmus szó kiejtése máris legitímálta az afganisztáni, majd az iraki háború megindítását.

A szeptember 11-ét követő események jól példázzák, hogy egy téma tálalása, egy bizonyos szemszögből történő beállítása, olyan kifejezések sulykolása, mint a „war on terrorism” vagy a „gonosz tengelye” milyen komoly hatással lehet a közvéleményre, és ennek nemzetközi politikai szinten is milyen mély következményei lehetnek.

A terrorizmus „frame” nemcsak az afganisztáni és iraki szándékait ezzel legitímálni tudó Fehér Ház számára jött kapóra, de más országoknak is. A terrorizmus elleni harc leegyszerűsített, az egész világon egy szintre hozott olyan egymástól teljesen független ügyeket, mint a csecsen-, a palesztin- vagy a baszkkérdés. Putyin terroristának nyilvánította a csecsen szakadárokat, az izraeli kormány a palesztin állam felállításáért küzdő szervezeteket, és ezzel igazolták cselekedeteik jogosságát. Az amúgy is antinacionalista húrokat pengető Aznar is élt a lehetőséggel, csatlakozott és feltétlenül támogatta Busht a terrorizmus elleni küzdelemben, cserébe ő is felléphetett „az ő terroristái”, a baszkok függetlenségi törekvései ellen.

A TERRORIZMUS TÉMÁJÁNAK ELŐTÉRBE KERÜLÉSE SPANYOLORSZÁGBAN

A regionális nacionalizmusok erősödése

A spanyol Néppárt a 2000-es általános választásokon kemény ETA-ellenes hangot megütve, Spanyolország széthullásának veszélyeit taglalva abszolút többséggel nyert, és második ciklusa alatt végig fellépett a függetlenedési szándékok, az egyre erősödő regionális nacionalizmusok ellen.

A Franco-rezsim negyven éve alatt semmiféle önállóságra nem volt lehetőség, minden olyan törekvés, mely ellentmondott a „nagy, egy és oszthatatlan Spanyolország” elvének, szigorúan tilos volt. A Franco-diktatúra alatt csak a spanyol nyelv volt elfogadott, tiltott volt bármely más nyelv használata a hivatalos intézményekben és az iskolákban. A hetvenes évek második felében bekövetkezett demokratikus fordulatnak és az 1978-as alkotmánynak köszönhetően az egyes tartományok jóval nagyobb szabadságnak örvendhettek. Jelentős autonómiát kaptak, az ok-

tatásban újra lehetővé vált a helyi nyelvek használata, és az egyes régiók öntudata is egyre markánsabban jelent meg.

A három fő regionális nacionalizmus közül a gallego veszélyezteteti legkevésbé a Néppárt által oly sokszor használt kifejezést, „Spanyolország egységét”.²⁵ Az ország északnyugati csücskében található Galícia tartomány az utóbbi években ébredt nemzeti öntudatra, melyhez a legfőbb lökést a Prestige olajszállító-hajó 2002 novemberében bekövetkezett tragédiája, és a partokat veszélyeztető olajfoltok ellen cselekedni képtelen központi spanyol kormány tehetetlensége adta meg.²⁶ A katasztrófa évekre tönkretette a régió legfontosabb gazdasági ágazatát, a halászatot és a turizmusnak is jelentős károkat okozott. A Prestige miatt óriási tüntetéseket rendeztek a tartomány csaknem minden nagyobb településén, az ezeken feltűnt, az olajszennyezések és Galícia gyászolása miatt feketére festett, „Nunca Más” („Soha többet”) felirattal ellátott gallego zászlók a gallego nacionalizmus szimbólumaivá váltak. Nyelvük, mely a spanyol és a portugál között helyezkedik el, a Franco-éra spanyolosító törekvései után újból teret nyer, egyre nagyobb szerepet kap a galíciai felsőoktatásban. Az autonóm közösség nacionalista politikai párttal is rendelkezik, a BNG (Bloque Nacionalista Galego) a spanyol törvényhozásban is igyekszik képviselni Galícia érdekeit, a szűk lehetőségekhez mérten, melyet a 2000-es választásokon elért három, majd a 2004-ben szerzett két mandátum biztosít. A BNG a három régió nacionalista pártjai közül a legkevésbé erős. Katalán és baszk társával ellentétben nincs kormányzó pozícióban az autonóm közösségen belül, Galícia stabilan a jobboldalt támogató tartományok közé tartozik.

Galícia éledező nacionalizmusával szemben Katalónia hagyományosan patriótának mondható.²⁷ Jellemző, hogy ebben az autonóm közösségben éri el az egész országban a legrosszabb eredményt az egységes Spanyolország védelmezőjeként fellépő jobboldali Néppárt, a Partido Popular. Katalónia 1980 óta választásokat rendezhet és saját kormányt is felállíthat. 1980 és 2003 között a katalán politikai paletta jobboldalán elhelyezkedő Convergència i Unió (CiU) nevű párt volt megszakítás nélkül hatalmon, a kormány feje pedig a Franco-éra alatt börtönben ült nemzeti hős, Jordi Pujol volt. Fontos megemlíteni, hogy bár a katalán politikában a jobboldalon találjuk a CiU-t, ez nem jelenti azt, hogy egy platformon lenne a Partido Popularral (PP), mely a Spanyolországon belüli jobboldalt képviseli. Éppen ellenkezőleg, mint minden más katalán politikai erő, a CiU is élesen szemben áll minden madridi, központosító szándékkal. Ennek az elvnek azonban néha ellentmond a politikai szükség. A CiU a Partido Popular külső segítségére szorult hatalma biztosításához az elmúlt két ciklusban.²⁸

2003-ban nagy fordulatra került sor a katalán politikában, 23 év után ezúttal nem a CiU győzött, története során először a Szo-

cialista Párt katalán szervezete alakíthatott kormányt. A legnagyobb meglepetés azonban nem is ez, hanem a szélsőséges függetlenségpárti Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) látványos előretörése volt.²⁹ Az ERC egyértelműen a katalán politikai élet harmadik erejévé vált, tőle függött a megalakuló kormány színezete. A Szocialista Párt a hatalom megszerzése érdekében szövetkezett a radikális nacionalistákkal, ami a későbbiekben, a kampány során rengeteg támadási felületet adott a PP-nek. Az ERC vezetője, Carod-Rovira a spanyol választási kampány egyik főszereplője lett, a szocialistáknak szinte folyamatosan védekezniük kellett katalán szövetségeseik miatt.

Az elmúlt két ciklus madridi kormányának kétségkívül a baszk kérdéssel gyűlt meg leginkább a baja.³⁰ 1996-ban, mikor a Partido Popular nem tudott abszolút többségű győzelmet aratni a parlamenti választásokon, a két regionális párt, a már említett katalán CiU és a baszk PNV (Partido Nacionalista Vasco) támogatására szorult a kormányalakításhoz. A baszk nacionalista párttal az együttműködés mindössze két évig tartott, az 1998-as szakítás óta a PP és a vezető baszk párt viszonya tovább romlott.³¹ A PP kitarat emellett, hogy Spanyolországot már nem lehet tovább decentralizálni, az autonómia jogköreinek bővítése a határához érkezett, míg a PNV egyre több jogot követelt. A baszk kormány feje, Juan José Ibarretxe és Aznar közötti találkozó is megszűntek 2001-ben, azóta Ibarretxe a saját útját igyekszik járni. 2002 szeptemberében bejelentette, majd 2003 októberében a baszk parlamentben ismertette nagy vihart kavart tervét (a Plan Ibarretxe-t), melyben teljes függetlenséget, a Spanyolországtól való elszakadást tervezi.³² Ennek eléréséhez népszavazás kiírását követeli Baszkföldön. A népszavazás kiírására valószínűleg soha nem kerül sor, mivel az alkotmány értelmében csak egy Spanyolország létezik, így minden olyan kísérlet, mely az ország több részre szakadását célozza meg, alkotmányellenes. Emellett minden békés elszakadási kísérlet lehetetlenné tesz a baszk terrorszervezet, az ETA tevékenysége, mely szintén a függetlenséget kívánja kivívni – azonban elfogadhatatlan, véres eszközökkel.

A belső terrorizmus – Az ETA merényleteinek története

Az Euskadi Ta Askatasuna (Baszk Haza és Szabadság) nem véletlenül vált az utóbbi évtizedekben Spanyolország legfőbb közzellenségévé. A baszk függetlenség kivívásának érdekében az erőszakos eszközök alkalmazását is elfogadottnak tartják, legtöbbször jobboldali állami hivatalnokok, ellenségesnek tartott, ellenük keményen fellépő, az ügyeiket vizsgáló képviselők és bírók a célzott támadások célpontjai, de természetesen sokszor civil áldozataik is voltak és vannak a terrorakcióknak. A spanyol

hatóságok szerint harmincöt éves működése alatt több mint nyolcszáz halálos áldozatot követeltek a baszk szeparatista terroristaszervezet merényletei.³³ A legtöbb akciót értelemszerűen Baszkföldön és az általuk az elnyomás legfőbb központjának tartott Madridban hajtották végre.

Minden politikai erő, aki kapcsolatba kerül az ETA-val, tulajdonképpen szalonképtelenné teszi magát, a terrorcsoport elutasíthatósága teljes a spanyol közvéleményben. Ezt jól példázza, hogy még a radikális baszk nacionalista, Juan José Ibarretxe pártja, a PNV (Partido Nacionalista Vasco) is elhatárolódik az erőszak bármilyen formájának alkalmazásától a politikai célok elérése érdekében. A „lehendakari”, a baszk kormány feje úgy véli, hogy az erőszakos akciók a baszk függetlenség békés, politikai úton történő kivívását is ellehetetlenítik, a mindenkori spanyol kormány könnyedén összemoshatja a politikai javaslatokat tevő, a parlamenti keretek között harcoló erők törekvéseit a baszk terrorizmussal.³⁴

A baszk probléma súlyosságát támasztja alá, hogy az ETA által elkövetett terrorcselekmények teljes bemutatásához e dolgozat keretei nem lennének elegendőek, a cél természetesen nem is ez, így csak a legfontosabb, legtöbb áldozatot követelő és legnagyobb politikai visszhangot kiváltó események ismertetésére szorítkozom. Az első, a spanyol belügyminisztérium által az ETA-nak tulajdonított merénylet 1968. június 7-én történt, az áldozat José Pardines névre hallgató 25 éves csendőr volt. 1973. december 20-án már az egész spanyol belpolitikára komoly hatást gyakorló akciót hajtottak végre. Franco diktátor egyik első emberét, az akkori kormányfő Luis Carrero Blanco gépkocsiját robbantották fel Madrid belvárosában. A madridi Rolando kávéház levegőbe röpitése 1974 szeptemberében volt az első alkalom, amely nagyszámú civil áldozatot követelt, 12-en haltak meg.³⁵

A legvéresebb merényletekre a nyolcvanas években került sor. A támadások eszköze jellegzetesen gépkocsiba rejtett bomba volt. 1986. július 14-én egy ilyen robbantás végzett 12 rendőrrel a madridi República Dominicana téren. Az ETA egy évvel később követte el történetének legsúlyosabb merényletét. 1987. június 19-én, a nagyon forgalmas barcelonai Hipercor áruház parkolójában repítettek a levegőbe egy autót, aminek következtében 21 ember vesztette életét, és további 45-en megsérültek. Ugyanazon év decemberében a zaragozai csendőrség épületétől nem messze 11 ember hunyt el egy újabb gépkocsiba rejtett polgárgép működésbe lépése következtében.³⁶

Már Carrero Blanco meggyilkolása is jelezte, hogy a legmagasabb közjogi méltóságok is a baszk terroristák potenciális célpontjai. A baszk terroristaszervezet 1995-ben merényletet kísérelt meg Madridban az akkoriban még csak miniszterelnökként jelölt José María Aznar ellen.³⁷ A próbálkozás azonban meghiú-

sult, de az újabb politikai indíttatású merényletek már sikerrel jártak. 1996-ban meggyilkolták a spanyol alkotmánybíróság elnökét, Francisco Tomás y Valientét. A Partido Popular politikusa, Miguel Angel Blanco elrablása és 1997. július 12-ei meggyilkolása Spanyolországban addig soha nem látott, ETA-ellenes tüntetési hullámot indított el.³⁸ A baszk szervezet 1998. szeptember 18-án időlegesen beszüntette a terrorakciókat, ez a merényletektől mentes időszak 1999. december 3-ig tartott, mikor is megtörte a fegyverszünetet, mivel a kormány elképzelései a ciklus végére sem közeledtek az övékhez a baszk függetlenséget illetően.³⁹ Az ETA újbóli aktivizálódása és az Aznar-kormány második ciklusa tehát szinte teljesen egybeesik.

Az ETA múltbéli tettei alapján tehát egyértelműen rászolgált arra, hogy féljenek tőle. A kérdés azonban az, hogy még 2004-ben is olyan félelmetes szervezet-e, mint például a nyolcvanas évek második felében vagy a kilencvenes években? Amíg akár egy merényletet is képesek elkövetni, természetesen nem lehet kijelenteni, hogy a baszk szeptaralista terrorcsoport már nem veszélyes, de mindenképpen érdemes megvizsgálni, hogy miként változott a csoport aktivitása a fegyverszünet vége óta.

A robbantás, mint politikai eszköz használatára 2000 januárjában került újból sor, amit még abban az évben 45 másik merénylet vagy merényletkísérlet követett. A próbálkozások száma 2001-ben sem változott lényegesen, akkor 44-szer kíséreltek meg merényletet. A 2002-es évtől kezdve azonban jelentős visszaesés következett be az ETA aktivitásában, a korábbi évekhez képest a 22 robbantási kísérlet nem mondható soknak. Ez a csökkenő tendencia azóta is tart, 2003-ban 18, 2004 áprilisáig pedig mindössze 2 alkalommal próbáltak meg merényletet elkövetni.⁴⁰ E két kísérlet közül az egyik a 2004. február 29-én Madridban egy furgonban megtalált 560 kg robbanószer lefűlése volt, ami alapot adott arra, hogy később első hallásra szinte egyértelműnek tűnhessen, hogy a március 11-i robbantássorozatot is a baszkok követték el.

Egyes vélemények szerint az ETA vesztett erejéből, története legnagyobb krízisét éli, elsősorban az Aznar-kormány alatt tapasztalható kemény fellépésnek köszönhetően.⁴¹ Az ETA politikai szárnyát, a Herri Batasunát betiltották, az utóbbi években számos vezető és aktív tag bebörtönzésére sor került, és az ETA több fegyverraktárát is sikerült felszámolni.⁴² A merényletek elkövetésére természetesen képesek maradtak, de a számok semmiképpen sem támasztják alá azt, hogy a baszk terrorizmustól való fenyegetettség a korábbiaknál nagyobb lenne.

A nemzetközi terrorizmus – az iraki háború

A nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem is jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a terrorizmus a 2004-es spanyol választási kampány egyik legfőbb témája legyen. A 2001. szeptember 11-i események után a világpolitika legfontosabb kérdése is a terrorizmus elleni harc lett. A spanyol kormány azonnal támogatásáról biztosította Busht, és ígéretet tett arra, hogy „vállvetve fognak küzdeni a terrorizmus ellen az Egyesült Államokkal”.⁴³

José María Aznar Spanyolországa az Egyesült Államok Nagy-Britannia melletti legfontosabb szövetségesévé vált, az iraki háború előtt és alatt a katonai beavatkozás támogatója volt. Elemzők szerint Aznar igyekezett Spanyolországot középhatalmi státusából kiemelni és fontos világpolitikai szereplővé tenni, aminek érdekében a lehető legszorosabbra húzta kapcsolatát az egyetlen világhatalommal, és eltávolodott az európai kontinens vezető hatalmaitól, a háborút ellenző Németországtól és Franciaországtól.⁴⁴ Ez komoly ellentéteket váltott ki az Európai Unión belül, Európa nem volt képes egységes álláspontot kialakítani, ami jelezte: a közös kül- és biztonságpolitika hatékony működéséhez még sok időnek kell eltelnie.

A spanyol kormány az iraki háború támogatásával szembe ment a lakosság akaratával. Spanyolország Olaszország mellett a legnagyobb háborúellenes tüntetések helyszíne volt, a tiltakozások csúcspontján, a 2003. február 15-i, országszerte megtartott demonstrációkon négy millió ember vett részt.⁴⁵ Az iraki háború teljes spanyolországi elutasítottságát bizonyították a közvélemény-kutatások is. A háború megindítását megelőzően a megkérdezettek több mint nyolcvanöt százaléka ellenezte az Irak ellen tervezett katonai akciót.⁴⁶ A lakosság a háború jogosságát vonta kétségbe, megfelelő bizonyítékok és ENSZ BT-határozat nélkül a többség nem látta indokoltnak Irak invázióját.

Az iraki háború támogatása olyan jelentős visszaesést jelentett a PP-nek a népszerűségi indexet tekintve, hogy a Néppárt 1996-os hatalomra kerülése óta először tudta átvenni a vezetést a közvélemény-kutatók szerint a PSOE, Spanyolország szocialista pártja. Éppen a legnagyobb tüntetések és az iraki háború megindítása időszakában, 2003 februárjában és márciusában állt jobban a PSOE, mint a PP. Ezt követően a kormánypárt népszerűsége ismét növekedésnek indult, annak ellenére, hogy a kormány továbbra is kitartóan támogatta az amerikai külpolitikát, és mint jó szövetséges, 1300 katonát küldött Irakba. A felmérések alapján a Néppárt egészen 2003. decemberéig folyamatosan növelte támogatottságát, míg a PSOE szavazatokat veszített. A PP azzal a nyugodt tudattal vághatott neki 2004-nek, a választási évnek, hogy 11%-os előnnyel kezdheti el a kampányt.⁴⁷

SPANYOL VÁLASZTÁSOK A TERRORIZMUS ELLENI HARC JEGYÉBEN

A spanyol választási kampány meghatározó témái és történései

Eddig következetesen a „választási kampány” kifejezést használtam a választások előtti két hónap egészére, holott Spanyolországban csak a kampány finisét, az utolsó két-két és fél hetét nevezik hivatalosan kampánynak. Az azt megelőző időszakot előkampánynak („precampaña”) hívják. Természetesen a pártok nem korlátozzák tevékenységüket a hivatalos kampányidőszakra, a választásokat megelőző két hónapban már intenzív kampányolás folyt. Ennek legfontosabb eseményeit dolgozom most fel.

A spanyol választási kampány legfontosabb történéseihez egészen a 2003 novemberében megtartott katalán autonóm választásokig kell visszamenni. A regionális nacionalizmusok erősödéséről szóló részben fentebb már említettem, hogy a katalán választások nagy fordulatot hoztak, a Szocialista Párt története során először legyőzte a Convergencia i Uniót. A kormányalakításhoz azonban mindenképpen szüksége volt koalíciós partnerre, így a mérleg nyelvéhez, a látványosan előretörő szakadár Esquerra Republicana de Catalunyahoz (ERC) és a tartomány zöld pártjához, az Iniciativa per Catalunya Verdshez (ICV) kellett fordulnia.

A Convergencia i Unió Partido Popularral kötött paktumai visszatetszést váltottak ki katalán nacionalista körökben, az elmúlt két ciklus alatti együttműködés a madridi kormánnyal sok szavazatába került a CiU-nak. A nemzeti oldalon megnyílt lehetőségeket használta ki az Esquerra és vett el jelentős mennyiségű szavazatot a CiU-tól.⁴⁸ Nacionalista társánál keményebb hangot ütött meg a párt vezetője, Carod-Rovira („Yo no soy nacionalista, yo soy catalán” – „Nem nacionalista vagyok, hanem katalán”), nyíltan kinyilvánította függetlenedési szándékát, igényét a szuverén katalán állam létrehozására.⁴⁹

A Szocialista Párt az ERC-vel megkötött koalícióval az autonómiajogok szélesítése felé tett lépést. A legnagyobb hibát azzal követte el, hogy ezzel meghagyta a lehetőséget a PP-nek, hogy az „egy Spanyolország” védelmezőjeként léphessen fel a kampány során, és katalán szövetségese miatt folyamatosan támadhassa a PSOE-t.

Az általános választások kampányának legnagyobb botrányai is a katalán nacionalista párt első emberéhez kötődnek. 2004. január 26-án kiderült, hogy már a katalán kormány tagjaként Carod-Rovira találkozott és tárgyalt az ETA képviselőivel Dél-Franciaországban.⁵⁰ Természetesen a kormányzó Néppárt nem hagyta ki a kínálkozó alkalmat és azonnal támadásba lendült,

Aznar és leendő utódja, Mariano Rajoy követelték a szocialistáktól az ERC-kel kötött koalíció felbontását, mivel olyan párttal szövetkeztek, mely a baszk terroristákkal egyezkedik.⁵¹ A Szocialista Párt miniszterelnök-jelöltje is azonnal elítélte a találkozót, és bár a koalíciót nem mondták fel, Carod-Rovirát menesztették a katalán kormány külügyminiszteri székéből.⁵²

A katalán kormány válságáról az iraki háború témájával igyekezett elterelni a figyelmet Zapatero és a Szocialista Párt. Február első napjaiban George W. Bush és Tony Blair is jelezték, hogy engedélyezik vizsgálóbizottságok felállítását a tömegpusztító fegyverek létezésével kapcsolatban.⁵³ Ekkorra már tisztán kezdett körvonalazódni, hogy a tömegpusztító fegyverek, melyeknek iraki jelenlétére hivatkozva igazoltnak látták a háború megkezdését, talán nem is léteznek. Zapatero vetélytársától, Rajoytól várt magyarázatot arra, hogy miért „hazudott az embereknek” az iraki háborúról.⁵⁴ A kormány tagjai elhárították a felelősséget, vallották, hogy Spanyolország valóban óriási fenyegetettségnek volt kitéve iraki részről, és továbbra is biztosak voltak benne, hogy a fegyverek léteznek és hamarosan előbukkannak.⁵⁵

A következő nagy visszhangot kiváltó esemény az ETA-nak volt köszönhető, ezúttal azonban nem egy robbantás, hanem egy bejelentés miatt kerültek szóba. Két ETA-tag maszkban és egyenruhában olvasta be a szervezet közleményét a baszk televízióban, melyben fegyverszünetet jelentettek be Katalónia területén, az ország többi részén viszont továbbra is merényletek végrehajtásával fenyegetőztek.⁵⁶ A bejelentés azért volt kínos, mert éppen Carod-Rovira kérte a fegyverszünetet az ETA vezetőivel folytatott találkozóján. A szervezet a katalán nacionalizmus előretörésével indokolta döntését, „forradalmi üdvözetlet küldtek minden katalán függetlenségpárti számára”⁵⁷, ismét nehéz helyzetbe hozva a katalán kormányt és rajtuk keresztül a Szocialista Pártot. Zapatero újra elítélte a történeteket, de ez nem változtatott azon, hogy ismét a PP kemény, nacionalizmus-ellenes politikája tűnhetett célravezetőnek, a PSOE újra védekezésre kényszerült. A szocialisták a kezdeményezést átvenni már nem tudták a madridi merényletekig, az általuk szervezett február 26-i ETA-ellenes barcelonai tüntetés, mellyel bizonyítani kívánták, hogy ők is mélyen elítélik a baszk terrorszervezetet, nem váltott ki nagy visszhangot,⁵⁸ és az általuk erőltetett témák (egészségügy, munkanélküliség, életkörülmények) sem kaptak sok figyelmet. Az alábbi kutatás magyarázatot ad arra, hogy miért nem.

A választási hajrá, a spanyol hivatalos kampány nyitónapján, február 27-én napvilágot látott egy kutatás, mely a három vezető spanyol televízió meghatározó, politikai témákkal foglalkozó reggeli műsorait vizsgálva sorba szedte a kampány legfontosabb témáit. Az El Paísban közölt, a madridi Rey Juan Carlos I

egyetem által elvégzett elemzés a TVE „Los desayunos” („Reggeli”), az Antena 3 „La respuesta” („A válasz”) és a Telecinco „La mirada crítica” („A kritikus pillantás”) c. reggeli műsorainak híreit számolta össze és csoportosította.⁵⁹ Azt próbálták kideríteni, hogy mely témák kapták a legnagyobb nyilvánosságot ezekben a műsorokban a választási előkampány első hónapjában, január 13. és február 13. között. A kutatók a reggeli műsorok minden hírét számításba vették, a kulturális ajánlóléptől a sporthírekig. Ez azért érdekes, mert ennek köszönhetően meg lehet állapítani, hogy maga a kampány milyen fontosságú volt, mekkora helyet követeltek maguknak a politikai hírek.

Az eredmények azt mutatják, hogy a hírek csaknem fele, 48,5 százaléka a kampányt érintette. A legnépszerűbb téma Carod-Rovira botrányai és ezzel szoros összefüggésben a katalán koalíció válsága voltak, e probléma a hírek 15,6 százalékát adta. Ez azt jelenti, hogy majdnem minden harmadik politikai jellegű hír ezt a kérdést érintette. A második helyezést a baszk probléma érte el (12,1%), míg a dobogó harmadik fokára még az „államberendezkedés és az állam nacionalizmussal fenntartott viszonya”⁶⁰ elnevezésű, véleményem szerint elég nehezen behatárolható téma fért fel (8,2%). Az egyetlen materiális és a műsorokban is sokat szereplő téma Spanyolország gazdasági helyzete volt (8,1%), ezen túl nagy jelentősége már csak az iraki háborúhoz kötődő híreknek volt (3,5%). Ez utóbbi volt az egyetlen, a Partido Popularnak kellemetlen ügy, mely nagy szerephez jutott.⁶¹

A számok tehát azt mutatják, hogy a terrorizmus elleni harc jelszava alá valamilyen módon besorolható három témakör – a baszk kérdés, a katalán koalíciót Carod-Rovira és az ETA találkozója miatt övező botrány és az iraki háború – uralta a televízióműsorokat, az összes hír 31,2%-át adták. Ez az arány még szembetűnőbb, ha kizárólag a politikai hírekben belüli súlyukat nézzük, ekkor ugyanis a híradások csaknem kétharmadát (64,3%-át) teszik ki.

A tanulmány következtetései alapján azok a témák, melyek a reggeli műsorok legnagyobb részét kitöltötték, egybeestek a Partido Popular kampányának főbb témáival. A kutatás azt mutatta, hogy a PP volt a fő alakítója a spanyol választási kampány első hónapjának.⁶² Ez alátámasztja azt a megállapítást, hogy a PSOE a kampány során nem tudta a figyelmet ráirányítani az általa fontosnak tartott kérdésekre, hanem az események miatt szinte végig védekezni volt kénytelen. A kampányt a Partido Popular uralta, az általa kommunikált problémák nem engedték reflektorfénybe állítani az olyan hétköznapi kérdéseket, mint az egészségügy, a munkanélküliség, a lakásproblémák vagy a bevándorlás.

A kampány fontos témakörei az írott média két vezető lapjában

A televíziós műsorok elemzéséhez hasonló vizsgálatot végeztem el a két vezető napilap, az El País és az El Mundo segítségével. E két újság áll a kiadott példányszámok tekintetében az első két helyen: 2004-es adatok szerint a balközép El País Spanyolország legnagyobb példányszámában megjelenő politikai napilapja, napi 462 ezer példánnyal. A jobboldali El Mundóból reggelente 300 ezer darab kerül az újságárusokhoz, ezzel a legtöbb példányban megjelenő konzervatív újság. Az El Mundónál radikálisabb ABC 276 ezer példányban kerül kiadásra, a többi országos napilap viszont nagyon leszakadva követi őket, egyedül a legolvasottabb katalán újság, a La Vanguardia tudja még átlépni a 200 ezres átomhatárt (209 ezer példány).⁶³

A televíziók műsorainak vizsgálatához alkalmazott kategóriákat használtam én is az írott média két fő képviselője címlapjainak elemzéséhez. A címlapok a választás pontos időpontjának kiírása és a választás napja közötti időszakot (2004. január 10.–március 14.) fogják át, mint már említettem, ebből az időszakból csak a február 27. és március 11. közötti időszakot említik kampány néven. A címlapok vizsgálata a madridi robotantásokkal zárul, kiemelt fontossága miatt a március 11-i merényletsorozattal és a választásokig hátralévő három nappal, mikor a nemzeti gyász miatt már nem beszélhetünk kampányról, külön foglalkozom.

Miért pont a címlapok mellett döntöttem? Abból a feltevésből indultam ki, hogy a címlapok egyben a politikai napirendet alkotó hírek hierarchiájában is megfelelő eligazodási lehetőséget nyújtanak. A címlapok egyértelműen jelzik, hogy mely hírek számítanak különösen fontosnak. Emellett megnéztem, hogy mely témák voltak azok, amelyek a címlapokon belül is a vezető hírt adták a kampány során, és így mely kérdések emelkedtek ki az amúgy fontos problémák közül.

A televíziós felmérés eredményeihez képest nagy különbséget mutatnak a két fő napilap címlapjai (1. táblázat). A legnagyobb eltérésnek az iraki háború témakörének megnövekedett szerepét tartom, különösen az El Paísban. A televíziók reggeli hírműsorainak napirendjén csak az ötödik helyet foglalta el az iraki beavatkozás, a legnagyobb példányszámú napilapban viszont ez vált a slágertémává. A vizsgált időszak két hónapja alatt 27-szer került címlapra valamilyen, az iraki háborúval és annak spanyol vonatkozásaival kapcsolatos hír, és ezzel messze kiemelkedett a többi ügy közül. A megjelenések számát tekintve a második a baszk kérdés lett (16), melybe egyaránt belevettem a békés függetlenedési törekvésekről és az ETA-ról szóló híreket is. A kétségkívül nagy politikai vihart okozó katalán botrányok csak a harmadik helyet foglalták el a fontossági sor-

rendben (11), őket a spanyol gazdaság helyzetét firtató cikkek (9 megjelenés), az életkörülményekkel (egészségügy, lakáshoz jutás, oktatás) és a bevándorlással foglalkozó hírek követték (4, illetve 3 címlap).

1. táblázat. A választási kampány fő témáinak előfordulása a két vezető spanyol napilap címlapján (cikk), 2004. január 10.–március 11.

Napilap	Az iraki háború	A baszk kérdés	A katalán koalíciós válság	A spanyol gazdaság helyzete	Az életkörülmények javítása	Bevándorlás
El País	27	16	11	9	4	3
El Mundo	16	15	22	7	7	3

Forrás: Az El Mundo és az El País címlapjait felhasználva, a szerző által készített statisztika.

Az El Paíst hagyományosan inkább a baloldalhoz közel álló újságnak szokták emlegetni, így nem okoz olyan nagy meglepetést, hogy a jobboldali kormány legkellemetlenebb kérdést, az iraki háborúban vállalt szerepet tűzték legtöbbször az újság első oldalára. Az El Mundónál, melyet, bár nem célszerű kategorizálni, de a jobboldali Néppárthoz közelebb állónak szoktak tartani, szintén megfigyelhető, hogy az iraki témának nagyobb szerepet tulajdonítottak, mint a televíziók, igaz jóval kisebb arányban, mint az El País. Az El Mundónál a szocialisták számára legsúlyosabb probléma, Carod-Rovira botrányai és a katalán koalíció válsága voltak a leggyakoribb hírek a címlapon (22 alkalommal). Az iraki háború itt a második legfontosabb kérdésnek bizonyult, de nagyjából hasonló jelentőségű volt a baszk probléma is (16 és 15 napi megjelenés).

A két nagy újságnál tehát abban egyetértés volt, hogy az iraki háború, a katalán koalíciós botrányok és a baszk kérdés voltak a kampány legfontosabb témái, azonban politikai beállítódástól függően az egyik témának nagyobb nyilvánosságot biztosítottak, mint a másiknak. Kicsit leegyszerűsítve, amelyik témakör a másik politikai oldalnak nagyobb kellemetlenséget tudott okozni, többször került a vezető hírek közé. A többi témakör (az életkörülmények javításához kapcsolódó, a bevándorlásról és a spanyol gazdaság aktuális helyzetéről szóló hírek) jóval kevesebbszer szerepeltek a vezető hírek között, mint a már említett három téma.

2. táblázat. A fő témák, mint a címlapok vezető hírei a két vezető spanyol napilapban (cikk), 2004. január 10.–március 11.

Napilap	Az iraki háború	A baszk kérdés	A katalán koalíciós válság	A spanyol gazdaság helyzete	Az életkörülmények javítása	Bevándorlás
El País	15	8	7	4	2	2
El Mundo	5	7	14	5	3	1

Forrás: Az El Mundo és az El País címlapjait felhasználva, a szerző által készített statisztika.

A címlapok vezető híreit adó témák sorrendjében nincs nagy eltérés a „csak” a címlapon megjelenéshez képest (2. táblázat). Az El Paísban az iraki háború annyiszor volt a nap vezető híre, mint a baszk és a katalán probléma együttvéve. Az áttekintett két hónap alatt csak elvétve volt a nap legfontosabb híre a spanyol gazdaság helyzete, az életkörülmények javítását megcélzó ígérek vagy a bevándorlás. Az El Mundo első oldalain kiugróan sokszor, 14-szer szerepeltek a címlapon a katalán botrányok, a baszk kérdés az El Paíshoz hasonlóan szerepelt, ami viszont igazán szembetűnő, hogy az iraki háború nagyon ritkán vált vezető hírré. A háborúval kapcsolatos cikkek elég sokszor helyet kaptak az első oldalon, de az esetek nagy többségében csak kis hírként. Az, hogy a spanyol gazdaság helyzete ugyanannyiszor (5-ször) került az El Mundo címlapjára, mint az iraki háború, jól mutatja, hogy a Néppárt számára nehéz ügyről volt szó.

Az utolsó közvélemény-kutatások azt jelezték, hogy bár a Néppárt előnye csökkent, választási győzelmét nem fenyegeti semmi.⁶⁴ Az elemzők csak azt tartották kérdésesnek, hogy ismét abszolút többségű győzelmet arat-e a PP, vagy meg kell elégednie azzal, hogy egy koalíciós partnerrel közösen vezeti majd Spanyolországot. A választások előtt három nappal történt madridi merényletsorozat azonban, tettesek kilététől függően, felboríthatott minden addig kialakult politikai erőviszonyt. Ezért volt óriási szerepe a médiának abban, hogy milyen következtetésekre jut az elkövetők személyével kapcsolatban.

A madridi merényletsorozat és hatása a választások eredményére

2003. március 11-én az utóbbi idők legvéresebb merényletére került sor Madridban. A reggeli csúcsgalamban, 6:45 és 7:15

között négy vonat robbant fel az Atocha pályaudvaron, illetve az El Pozo és a Santa Eugenia állomásokon. A merénylet több mint 190 halálos áldozatot követelt és ezerötszázan megsérültek. A történetek hatására valamennyi párt azonnali hatállyal felfüggesztette választási kampányát, és a kormány háromnapos nemzeti gyászt rendelt el.⁶⁵

Egyértelműnek tűnt, hogy a merénylet időzítése nem a véletlen műve volt. Első pillantásra úgy tűnhetett, hogy az ETA-nak volt remek figyelemfelkeltési lehetőség az általános választások előtt három nappal robbantani a spanyol fővárosban. Ez a merénylet felülírt mindent, ami addig a választási kampányban történt, és ennél is fontosabb, hogy igazolni látszott a kormányzó Partido Popular által gerjesztett félelmeket az országon belüli terrorizmussal kapcsolatban.

Érdekes megfigyelni hogyan változott a gyanúsított szervezet megnevezése a merényletet követően. Természetes módon azonnal az ETA került a figyelem középpontjába, egyértelműnek tűnt, hogy csak ők követhették el a terrortámadást. A spanyol kormány is olyannyira biztos volt ebben, hogy Aznar első nyilatkozatában máris kijelentette, hogy az ETA a felelős a robbantásokért, sőt még aznap este az ENSZ BT-határozatban ítélte el a baszk terrorszervezetet, szintén a spanyol kormány által adott információk alapján.⁶⁶ Már akkor feltűnést keltett, hogy a szervezet viszont nem vállalta a felelősséget, sőt a vele szoros kapcsolatban álló, és ma már betiltott Batasuna politikai szervezet vezetője, Arnaldo Otegi egyszerűen „elképzелhetetlenek” tartotta, hogy az ETA álljon a történetek mögött.⁶⁷ A gyanú még aznap este átterelődött az al-Kaidára. Ennek az adott alapot, hogy a vonatok indulásának helyén, Alcalá de Henaresben egy furgonban detonátorok mellett a Korán tanításait is megtalálták. Ennél még többet nyomott a latba, hogy egy londoni székhelyű arab nyelvű lap szerkesztőségébe egy levelet juttatott el egy, az al-Kaidához kötődő csoport, melyben magára vállalta a felelősséget. A szervezet a robbantásokat „régis elszámolnivalóval” indokolta, és a levélben gúnyos kérdést tesz fel a spanyol miniszterelnöknek: „Aznar, hol van Amerika, ki véd meg tőlünk titeket?”⁶⁸

Elsősorban a terrortámadás nagyságrendje és módszere miatt tűnik valószínűbbnek, hogy az arab szervezet állt a háttérben. Az ETA mindig minden támadása előtt rendőrségi bejelentést tett, és egyszerre csak egy helyszínen robbantott. A baszk szervezet jellemzően neki nem tetsző politikusokat, állami tisztviselőket vagy az igazságszolgáltatásban dolgozókat szemelt ki magának, az eddig elkövetett, legnagyobb áldozatokkal járó merényletet egy barcelonai bevásárlóközpontban követték el, ahol 21-en haltak meg. A baszk szeparatisták katonai szervezete minden esetben szinte azonnal elismerte felelősségét, ezúttal viszont nemcsak hogy erre nem került sor, de a támadás más-

napján a baszk televízióhoz és a Gara című, függetlenségpárti baszk laphoz eljuttatott nyilatkozatban cáfolták felelősségüket a robbantásokban. Továbbá a Batasuna első embere lerótt a kegyeletét az áldozatok előtt, ilyesmire pedig korábban egyetlen, a baszkok által elkövetett merénylet után sem került sor.⁶⁹

A tettesek kiléte közel sem volt mindegy, jelentősen befolyásolhatta a spanyol belpolitikát, és a három nappal későbbi általános spanyol választásokra is komoly hatással lehetett. A minden fórumon az ETA elleni kemény fellépést hirdető Partido Popularnak jöhetett volna jól, ha a baszk szeparatista szervezet bűnössége derült volna ki. Az ETA cáfolata és az al-Kaida esetleges felelősségét alátámasztó információk ellenére, nyilvánvalóan aktuálpolitikai okok miatt, a spanyol Néppárt fenntartotta, hogy az ETA az első számú gyanúsított, amellet, hogy más eshetőségeket sem zártak ki.⁷⁰ Ha sikerült volna az emberekkel elhítenni, hogy a baszkoknak tudható be a „véres csütörtök”, vélhetően újbóli lendületet kaphatott volna a kemény terroristaellenes politika, amely a jobboldal nagyarányú választási győzelmét jelenthette volna a háromnapos nemzeti gyász lejártakor megrendezett választásokon. Ellenben ha egy, az al-Kaidához kötődő csoport bűnössége derült volna ki, a szavazók könnyen megbüntethették volna a kormánypártot, amiért az belesodorta Spanyolországot az iraki háborúba, az Egyesült Államok Nagy-Britannia melletti legfontosabb európai támogatójaként lépett fel a terrorizmus elleni harcban, az iszlám fundamentalisták célpontjává válva. Ez a forgatókönyv a szocialisták megerősödését, jó esetben akár győzelmét is jelenthette.

A tragédiát követő nap estéjén megemlékezésre került sor az egész országban. A rendőrség adatai szerint nyolcmillióan, ebből csak Madridban 2,5 millióan tüntettek a terrorizmus ellen. Az áldozatokra emlékezés és az erőszak elutasításának jelszavai mellett a tettesek kilétének és az addigi vizsgálatok eredményeinek választások előtti nyilvánosságra hozását sürgető rigmuskok is elhangzottak („Queremos la verdad antes del domingo” – „Még vasárnap előtt akarjuk az igazságot”).⁷¹

A hétvége folyamán egyre valószínűbbnek tűnt az al-Kaida érintettsége, köszönhetően annak, hogy az addigi beismerések mellett már gyanúsítottak elfogására is sor került. A vasárnapi választások előtt egy nappal letartoztattak három marokkóit és két indiait, ezzel megerősödni látszott a feltételezés, hogy a történetek háttérben nem baszk, hanem külföldi terroristák állnak.⁷² A szombat este előkerült videokazetta, melyen az al-Kaida ismételten vállalta a merényletsorozat elkövetését és melyről később kiderült, hogy hiteles, csak még inkább egyértelművé tette a helyzetet. Az előző részben általam vizsgált mindkét napilap a választások napján megjelent számában már az al-Kaidát nevezte meg, mint a robbantások elkövetésének valószínű felelőseit.⁷³ A kérdés csak az volt, hogy a felfokozott

hangulatban a választók miként fogadják azt, hogy a jobboldali kormány az iraki háború következtében terrortámadásnak tette ki Spanyolországot, és saját érdekei miatt az ETA-ra próbálta terelni a gyanút.

A március 14-i választás meghozta azt a fordulatot, amire egészen a madridi terrortámadásokig nem látszott szinte semmi esély sem, győzött az ellenzéki Partido Socialista Obrero de España. A közvélemény-kutatások alapján az ország szocialista pártja a kampány teljes időszaka alatt hátrányban volt jobboldali ellenfelével szemben, egyszer sem került közelebb 4–5%-nál, ami a statisztikai hibahatáron kívül esik, tehát a lemaradása biztosnak tűnt.⁷⁴ Jól látszik, a Partido Popular biztos győzelmet engedett ki kezei közül. Az, hogy a Néppárt a saját céljára igyekezett felhasználni a csütörtöki merényletsorozatot, manipulálni próbálta a lakosságot azzal, hogy az addigi politikáját igazolandó, minden bizonyíték nélkül, első reakcióból a baszk terrrorszervezetre hárította a felelősséget, visszafelé sült el.

Nemcsak a várt abszolút többséget jelentő, nagyarányú győzelem maradt el, de soha nem látott süllyedést élt meg a Néppárt. Az előző ciklus 183 képviselője után a következő négy évben kénytelen beérni 148 mandátummal és ellenzéki szereppel. A kormányalakítás joga így a PP-re kereken öt százalékot verő, a szavazatok 42,6%-át és 164 képviselői helyet szerző szocialistákhoz és miniszterelnök-jelöltjükhöz, José Luis Rodríguez Zapateróhoz került. A szocialista miniszterelnök egyszínű, kizárólag szocialista miniszterekből álló kormány alakításáról döntött. Mivel az abszolút többségű kormány megalakításához 176 szavazatra lett volna szükség, a szocialisták kisebbségi kormányt alakítottak, melyet alkalmanként kívülről támogat néhány kisebb csoportosulás.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az eddig leírtak azt kívánták bizonyítani, hogy a terrorizmus „frame” használata Spanyolországban is óriási hatással volt a politikai napirendre. A terrorizmus „framingjének” napirendformáló hatását tehát egy új példával, a spanyol esettel támasztottam alá.

Az egyre erősödő és egymással együttműködő regionális nacionalizmusok, az ETA 35 éves tevékenysége és a spanyol kormány jelentős szerepe az iraki háborúban elegendő alapot jelentettek ahhoz, hogy a lakosságot valóban érdekelje minden, ami a terrorizmus témájához kapcsolódik. Norris és társai amerikai tapasztalataihoz hasonlóan, a terrorizmus elleni harc és az ahhoz valamilyen módon köthető témák a spanyol választási kampány során is háttérbe szorítottak minden más kérdést. Az ETA-val fenyegetés már bevált módszernek számít a spanyol

belpolitikában, és a katalán autonóm kormány is a baszk terror-szervezettel folytatott találkozó miatt került súlyos válságba és hozta nehéz helyzetbe a kormányzó Néppárt legfőbb riválisát, a Szocialista Pártot. A spanyol társadalom ingerküszöbét csak egy újabb, a terrorizmus elleni küzdelemmel összefüggő ügy érte el, az iraki háború kérdése. Ez volt a szocialisták egyetlen igazi ütőkártyája a kampány során, és végül, ha tragikus események miatt is, de ennek köszönhették választási győzelmüket. A robbantássorozat és a voksolás között a média nagy felelősséggel, döntő szereppel bírt a választások eredményére nézve, hiszen a végeredmény nagyban függött attól, hogy ki követte el a madridi robbantásokat. A választások napján a híradások az al-Kaida felelőssége mellett érveltek, az előkerülő bizonyítékok is erre mutattak, nagyban elősegítve a váratlan fordulatot, Zapatero Szocialista Pártjának győzelmét.

A Néppárt végig uralta a választási kampányt, a médiában – az iraki háborúval kapcsolatos híreket kivéve – végig azok az ügyek kaptak kiemelt figyelmet, melyek a jobboldali kormány számára kedvezhettek. Minden ország számára komoly figyelemztetés, hogy egy terrorista akció fel tudta borítani az addig kialakult erőegyensúlyt és szinte jelentéktelenné tette a választási kampányt. A madridi merényletsorozatot követően az vált a választási eredményt befolyásoló legfőbb tényezővé, hogy ki támogatta és ki ellenezte a szerepvállalást az iraki háborúban.

Az ETA története során talán éppen ezekben az években a leggyengébb, a PP által sugallt baszk terroristaveszély és az, hogy ezt állították kampányuk első helyére, nem tükrözte a valóságot. Szintén Norris és szerzőtársai következtetéseit támasztja alá, hogy igazából nem a belső fenyegetettség, hanem a lakosság fenyegetettségérzése lett nagyobb. Ez vezethetett ahhoz, hogy a madridi merényleteket követően egyből az ETA lett az első számú gyanúsított. A baszk veszély valójában inkább csökkent, az igazi veszély nem belföldről, hanem az iszlám fundamentalisták irányából fenyegette az országot.

Láttuk, hogy az Egyesült Államok a statisztikák ismeretében még soha nem volt akkora biztonságban, mint az utolsó években, azonban egy terrorcselekménynek és – Norris kutatása alapján – a témának biztosított rekordnyilvánosságnak köszönhetően a félelem az újabb támadástól soha nem látott magas szintet ért el. Az USA lakossága egyértelműen a terrorizmust tartotta a legfőbb veszélynek. Fontos párhuzam, hogy az Amerikai Egyesült Államok esetéhez hasonlóan a merényletek után a spanyolok számára is a terrorizmus lett a legfontosabb probléma. Egy március végi felmérés során a megkérdezettek 62,5 százaléka nevezte meg a terrorizmust a legkomolyabb gondnak, míg pontosan egy hónappal a madridi robbantásokat megelőzően csak a megkérdezettek 36,4 százaléka vélekedett így. Akkor a spanyolok számára a legnagyobb gond a munkanélküliség volt

(57,3 százalék), ez a robbantások után a második helyre esett vissza (46,1 százalék).⁷⁵

A spanyolok mást értettek a terrorizmustól való félelem fogalma alatt a madridi támadások előtt és után. 2004. március 11. előtt a terroristaveszély leginkább baszk fenyegetést jelentett, míg a robbantások után nem meglepő módon az iszlám terrorizmus lett a fő veszélyforrás.

A sok amerikai-spanyol párhuzam mellett egy fontos különbség is megfigyelhető. Az amerikai lakossággal ellentétben a spanyolok teljesen másként reagáltak a terrortámadásra. Az Egyesült Államokban a hazafias érzések újjászületésének lehetünk tanúi, Bush népszerűségi indexe az egekbe szökött, az amerikaiak a háborúkat is vállalták a terrorizmus legyőzése érdekében, míg a spanyolok a választásokon megbüntették az országot szerintük veszélybe sodró jobboldali kormányt, és a csapatok iraki kivonását ígérő szocialisták hatalomátvételére szavaztak. A támadássorozat tehát valószínűsíthetően választópolgárok szavazataira is erősen hatással volt. A választások végeredményénél semmi sem tükrözi jobban a merényletsorozat politikaformáló hatását, de ugyanezt támasztja alá az, hogy közvélemény-kutatási adatok szerint a március 14-én tartott törvényhozási választáson a szavazók 8,2 százalékának döntése született a néhány nappal korábbi terrorcselekmények hatására.⁷⁶

Természetesen annak is megvannak az okai, hogy miért reagált a terrorista akciókra oly ellentétesen az USA és Spanyolország társadalma. A szeptember 11-i merényletek a WTC iker-tornyai és a Pentagon épülete mellett az amerikai sérthetlenségmítoszt döntötte romba, hiszen korábban a kontinensen a függetlenségi háború óta nem érte támadás az Egyesült Államokat. Így szinte törvényszerű volt a visszacsapás, a terrorizmus elleni harc nevében elindított afganisztáni és iraki háborúk. Az más kérdés, hogy az USA politikai vezetése számára 2001. szeptember 11. nagyon is kapóra jött. A Bush-adminisztráció a terrorizmus képében megtalálta azt az ellenségképet, amellyel az amerikai társadalmat időlegesen egységbe forraszthatta. Ennek köszönhetően a háborúkat a lakosság nagy támogatásával indíthatták meg.

A spanyol társadalom ezzel szemben egyáltalán nem szeretne volna, hogy Spanyolország részt vegyen a jogtalanak tartott iraki háborúban, és főleg nem úgy, mint az USA második legfontosabb szövetségese. A spanyol lakosság elsőprő többsége ellenezte az iraki szerepvállalást. Ez még önmagában kevés lett volna ahhoz, hogy a háborúellenes kampányt folytató szocialisták nyerjenek a választásokon, de amikor az al-Kaida Madridban robbantott, világossá vált: olyan háború miatt büntették a terroristák a spanyolokat, amit ők nem is akartak. Ennek a gondolatsornak volt természetes következménye a Spanyolországot

„háborúba sodró” Partido Popular leváltása és a szocialisták meglepetésszerű győzelme.

A fentiek fényében nem kérdés, hogy Zapaterónak nem volt más választása, mint hazahívni a csapatokat Irakból. Ezzel nyert választást, ennek megfelelően a legfőbb választási ígéretét a nagy nemzetközi nyomás ellenére is keresztülvitte. Mivel ez a döntés együtt járt azzal, hogy Spanyolország és az Egyesült Államok eltávolodott egymástól, adta magát a következő lépés, a szocialista kormánynak közelednie kellett a vezető európai hatalmakhoz. E látványos külpolitikai fordulat csúcspontja az európai alkotmány 2004. júniusi elfogadása volt, hiszen azt már előre is tudni lehetett, hogy a megállapodáshoz jelentős spanyol engedményekre is szükség lesz. A 2003. decemberi uniós csúcstalálkozón általános vélekedés szerint elsősorban Lengyelország és Spanyolország makacssága miatt nem sikerült dűlőre jutni a szavazatok újraszűzítésének kérdésében. E két ország volt a nizzai szerződés legfőbb nyertese, lakossága arányánál jóval nagyobb mértékű szavazási súlya volt a tanácsban. Aznar semmit nem volt hajlandó engedni a Nizzában kiharcoltakból, az új baloldali kormány azonban hajlott kompromisszumra.

A belső terrorizmus elleni harc tekintetében nem történt jelentős változás. A szocialista kormány ugyanolyan határozottan lép fel a baszk terroristák ellen, mint jobboldali elődje, amit jól mutat, hogy a választásokat követő néhány hónapban újabb le tartóztatásokra került sor. Az elmúlt évekhez képest azonban nagy különbség, hogy a parlamenti keretek között politizáló baszk függetlenségpárti politikusok törekvéseit nem mossák össze az ETA tevékenységével. Zapatero többször is tárgyalóasztalhoz ült a baszk szeparatisták vezetőivel. Ez még annak ellenére is előrelépés, hogy az új miniszterelnök sem hajlandó alku tárgyává tenni Spanyolország egységét.

Jó jel viszont a baszk és a katalán nacionalistáknak, hogy a szocialista kormány késznek mutatkozik Katalóniában az önrendelkezést szabályozó alaptörvények módosítására, bővítésére. E pozitív fejlemény mögött nyilvánvalóan az áll, hogy a Szocialista Párt katalán szervezete története során először kormányra került a legutóbbi választásokon, így az önrendelkezési jogok bővítése remek népszerűség-növelő intézkedés lehet számukra. Ha az alapjogok reformjára sor kerül Katalóniában, már csak idő kérdése lesz, hogy ugyanerre a lépésre mikor szánja el magát a kormány a baszk autonóm régióban. Nehezen lehetne ugyanis megmagyarázni, hogy miért nem jogosult ugyanolyan elbánásra Baszkföld, mint Katalónia.

Az Aznar-kormány rideg, a regionális nacionalista törekvéseket teljesen elutasító magatartása tehát a múlté. A katalán vagy a baszk függetlenségre ugyan nincs reális esély – az egységes Spanyolország szilárd, az 1978-as alkotmány által biztosított alapokon nyugszik –, de a következő négy évben van remény az

autonómiajogok kismértékű bővítésére. Az iraki kivonulás vagy a regionális nacionalizmusokkal folytatott párbeszéd és közeledés sem gyógyítja be a sebeket, úgy tűnik, a merényletek sokkoló hatása miatt a társadalom még sok évig nagyon érzékeny marad a terrorizmus témájára, és minden jel arra mutat, hogy e probléma még sokáig a spanyol politikai napirend egyik fő formáló ereje lesz.

JEGYZETEK

- ¹ Lang, G. E.–Lang, K (1983): *The Battle for Public Opinion: The President, the Press and the Polls during Watergate*. Columbia University Press
- ² Williams, W.–Shapiro, M.–Cutbirth, C. (1983): *The impact of campaign agendas in perceptions of issues in the 1980 campaign*. *Journalism Quarterly*, 60, 226–231.
- ³ Norris, Kern, Just (2003), 1. fejezet, 6. o.
- ⁴ Uo.
- ⁵ Uo. 7. o.
- ⁶ Uo. 8. o.
- ⁷ A terrorizmusnak könyvtárnyi szakirodalma van, természetesen nem lehet e tanulmány célja valamennyi releváns fogalom meghatározási próbálkozás bemutatása. A következő sorokban egy több szerző által is használhatónak tartott definíciót mutatok be.
- ⁸ Norris, Kern, Just (2003): 1. fejezet, 3. o.
- ⁹ Ganor, Boaz (1998): *Defining Terrorism: Is one man's terrorist another man's freedom fighter?* The International Policy Institute for Counter-Terrorism, 1998. szept. 23.
- ¹⁰ Barker, Jonathan (2003): *A terrorizmus*. Budapest, HVG Könyvek, 26. o.
- ¹¹ Uo. 29. o.
- ¹² Norris, Kern, Just (2003): 1. fejezet, 3–4. o.
- ¹³ Uo. 4. o.
- ¹⁴ Uo. 5. o.
- ¹⁵ Uo.
- ¹⁶ Norris, Kern, Just (2003): 14. fejezet, 5. o.
- ¹⁷ Uo. 6. o.
- ¹⁸ Uo. 2. o.
- ¹⁹ Uo. 5. o.
- ²⁰ Uo.
- ²¹ Uo. 7. o.
- ²² Uo. 8. o.
- ²³ Uo.
- ²⁴ Uo. 12–13. o.
- ²⁵ A gallego nacionalizmusról és 21. századi kihívásairól részletesebben: González Beremendi, Justo (1997): *El nacionalismo gallego*. Madrid, Arco Libros, valamint Máiz, Ramón (2003): *Making opportunities: contemporary evolution of Galician nationalism in Spain*. London, Association for the Study of Ethnicity and Nationalism.
- ²⁶ Los días más negros de Rajoy. *El País*, 2004. február 3., 23. o.
- ²⁷ A katalán kérdésben ki kell emelni Albert Balcells remek összefoglaló munkáját: Balcells, Albert (2002): *El Nacionalismo Catalán*. Madrid, Historia 16.

- A közelmúlt katalán belpolitikai eseményeiről részletes áttekintő munka: Burgo, Jaime Ignacio del (2003): *Jacque a la constitución: De la propuesta soberanista de CiU al federalismo asimétrico de Maragall*. Madrid, Ediciones Académicas.
- ²⁸ Cataluña, el aliado intermitente. *El País*, 2004. február 2., 23. o.
- ²⁹ Mas gana las elecciones catalanas pero Esquerra tiene la llave del Gobierno. *El País*, 2003. november 17., 1. o.
- ³⁰ A baszk nacionalizmus történeti fejlődéséről bővebben: Elorza, Antonio (2001): *Un pueblo escogido: génesis, definición y desarrollo del nacionalismo vasco*. Barcelona, Crítica. A baszk nacionalista törekvések 21. századi lehetőségeiről: Granja Sanz, José Luís de la (2003): *El siglo de Euskadi: el nacionalismo vasco en la España del siglo XXI*. Madrid, Tecnos.
- ³¹ El órdago de Ibarretxe. *El País*, 2004. február 2., 22. o.
- ³² Uo.
- ³³ España: Cronología de atentados.
[Http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/news/newsid_3501000/3501748.stm](http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/news/newsid_3501000/3501748.stm).
- ³⁴ Ibarretxe admite que ETA „asesina politicamente a los que se acercan a hablar con ella”. *El Mundo*, 2004. február 19., 13. o.
- ³⁵ Cronología de atentados de ETA.
[Http://www.openboxlatino.cl/html/atentados_eta.html](http://www.openboxlatino.cl/html/atentados_eta.html).
- ³⁶ España: Cronología de atentados.
[Http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/news/newsid_3501000/3501748.stm](http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/news/newsid_3501000/3501748.stm).
- ³⁷ Uo.
- ³⁸ Cronología de atentados de ETA.
[Http://www.openboxlatino.cl/html/atentados_eta.html](http://www.openboxlatino.cl/html/atentados_eta.html).
- ³⁹ Franco: 25 años después.
[Http://www.bbc.co.uk/spanish/especiales/franco/cronologia.shtml](http://www.bbc.co.uk/spanish/especiales/franco/cronologia.shtml).
- ⁴⁰ Cronología de atentados de ETA.
[Http://www.openboxlatino.cl/html/atentados_eta.html](http://www.openboxlatino.cl/html/atentados_eta.html).
- ⁴¹ ETA vive su peor crisis pero posee un arsenal comprado en países del Este. 2004. február 9., 1. o.
- ⁴² Garzón imputa a la cúpula de Batasuna por pertenencia a ETA.
[Http://www.elmundo.es/elmundo/2002/11/21/espana/1037882070.html](http://www.elmundo.es/elmundo/2002/11/21/espana/1037882070.html).
- ⁴³ Aznar lidera a los amigos de Bush. BBC.
[Http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/news/newsid_2711000/2711397.stm](http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/news/newsid_2711000/2711397.stm).
- ⁴⁴ Uo.
- ⁴⁵ Aznar pierde apoyo en España. BBC.
[Http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/news/newsid_2806000/2806575.stm](http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/news/newsid_2806000/2806575.stm).
- ⁴⁶ Uo.
- ⁴⁷ El PSOE sigue vivo tras el golpe de Carod. *El Mundo*, 2004. február 8., 12. o.
- ⁴⁸ La izquierda catalana logra la mayoría más amplia desde la Segunda República. *El País*, 2003. november 19., 22. o.
- ⁴⁹ Clases de reeducación nacional. *El País*, 2003. nov. 17., 19. o.
- ⁵⁰ Maragall retira a Carod el control de las relaciones exteriores por reunirse con ETA. *El País*, 2004. január 27., 13. o.
- ⁵¹ Rajoy y Aznar exigen al PSOE que rompa sus acuerdos con Esquerra. *El País*, 2004, január 27., 15. o.
- ⁵² Maragall retira a Carod el control de las relaciones exteriores por reunirse con ETA. *El País*, 2004. január 27., 13. o.
- ⁵³ Bush y Blair permitirán comisiones de investigación sobre por qué se exageró la amenaza de Irak. *El Mundo*, 2004. február 3., 1. o.
- ⁵⁴ Zapatero exige a Rajoy que explique por qué „mintió” sobre la guerra de Irak. *El País*, 2004. február 3., 16. o.

- ⁵⁵ Aznar afirma que apoyó la guerra por el interés nacional de España. El País, 2004. február 3., 16. o.
- ⁵⁶ ETA humilla a Cataluña. El Mundo, 2004. február 19., 1. o.
- ⁵⁷ El comunicado de ETA. El Mundo, 2004. február 19., 8. o.
- ⁵⁸ Todos los partidos, salvo el PP, prologan la campaña con un acto anti-ETA en Barcelona. El País, 2004. február 27., 13. o.
- ⁵⁹ Los temas que el PP considera prioritarios acaparan las tertulias matinales de televisión. El País, 2004. február 27., 25. o.
- ⁶⁰ Az eredeti spanyol megnevezés: „el modelo de Estado y su relación con los nacionalismos”.
- ⁶¹ Los temas que el PP considera prioritarios acaparan las tertulias matinales de televisión. El País, 2004. február 27., 25. o.
- ⁶² Uo.
- ⁶³ A statisztikai adatok elérhető k példányszámokkal kapcsolatos adatokat hivatalosan regisztráló Oficina de Justificación de la Difusión (OJD) honlapján: http://www.ojd.es/f_medios_impresos.htm.
- ⁶⁴ El PP sólo tendría entre 168 y 173 escaños si las elecciones fueran hoy. El Mundo, 2004. március 8., 1. o.
- ⁶⁵ Infierno terrorista en Madrid. El País, 2004. március 12., 1. o.
- ⁶⁶ Aznar y Acebes insisten en aputar a ETA y la banda lo desmiente. El País, 2004. március 13., 1. o.
- ⁶⁷ Uo.
- ⁶⁸ Az al-Kaida vállalta a madridi merényletet. MTI, <http://www.mti.hu/cikk/16548>
- ⁶⁹ Aznar y Acebes insisten en aputar a ETA y la banda lo desmiente. El País, 2004. március 13., 1. o.
- ⁷⁰ Az al-Kaida vállalta a madridi merényletet. MTI, <http://www.mti.hu/cikk/16548>.
- ⁷¹ España se echa a la calle. El País, 2004. március 13., 1. o.
- ⁷² Todos los indicios señalan a Al Qaeda. El País, 2004. március 14., 1. o.
- ⁷³ Uo., valamint Las primeras detenciones vinculan el masacre con el terrorismo islámico. El Mundo, 2004. március 14., 1. o.
- ⁷⁴ El PP consolida su ventaja frente al PSOE sin llegar a la mayoría absoluta. El País, 2004. március 7., 1. o.
- ⁷⁵ A madridi merényletek nagyobb hatással voltak a szavazókra, mint a választási kampány. MTI, <http://www.mti.hu/cikk/17176>.
- ⁷⁶ Uo.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyvek, tanulmányok

- Balcells, Albert [2002]: *El Nacionalismo Catalán*. Madrid, Historia 16.
- Barker, Jonathan [2003]: *A terrorizmus*. Budapest, HVG Könyvek.
- Blanco Valdés, Roberto Luís [2001]: *Las conexiones políticas: partidos, estado, sociedad*. Madrid, Alianza Editorial.
- Burgo, Jaime Ignacio del [2003]: *Jacque a la constitución: De la propuesta soberanista de CiU al federalismo asimétrico de Maragall*. Madrid, Ediciones Académicas.
- Cernuda, Pilar-Jauregi, Fernando [2003]: *El sequerón: ocho años de Aznarato*. Madrid, Planeta.
- Elorza, Antonio [2001]: *Un pueblo escogido: génesis, definición y desarrollo del*

- nacionalismo vasco*. Barcelona, Crítica.
- Ganor, Boaz [1998]: *Defining Terrorism: Is one man's terrorist another man's freedom fighter?* The International Policy Institute for Counter-Terrorism, 1998. szept. 23.
- Giró-Szász András [2000]: *A XXI. századi közigazgatás és regionális politika Spanyolországban I-II*. Magyar Közigazgatás, 50. évf. 9. szám. 559-571. o. és 684-698. o.
- Giró-Szász András [2003]: *Egy sikeres néppárt: A spanyol út a hatalomba*. Budapest, Századvég.
- González Beremendi, Justo [1997]: *El nacionalismo gallego*. Madrid, Arco Libros.
- Granja Sanz, José Luís de la [2003]: *El siglo de Euskadi: el nacionalismo vasco en la España del siglo XXI*. Madrid, Tecnos.
- Lang, Gladys Engel-Lang, Kurt [1983]: *The Battle for Public Opinion: The President, the Press and the Polls during Watergate*. Columbia University Press.
- Máiz, Ramón [2003]: *Making opportunities: contemporary evolution of Galician nationalism in Spain*. London, Association for the Study of Ethnicity and Nationalism.
- Mező Ferenc [2000]: *A politikai regionalizmus Spanyolországban*. Pro Minoritate, őszi-téli kiadás, 83-98. o.
- Norris, Pippa-Kern, Montague-Just, Marion [2003]: *Framing Terrorism: The News Media, the Government and the Public*. New York, Routledge.
- Szilágyi István [2002]: *National identity and foreign policy in democratic Spain*. Foreign Policy Review, 2. szám, 133-166. o.
- Tussell, Javier [2003]: *El Aznarato*. Barcelona, Aguilar.
- Williams, W.-Shapiro, M.-Cutbirth, C. [1983]. *The impact of campaign agendas in perceptions of issues in the 1980 campaign*. Journalism Quarterly.

Újságcikkek

- Aznar afirma que apoyó la guerra por el interés nacional de España*. El País, 2004. február 3., 16. o.
- Aznar y Acebes insisten en apurar a ETA y la banda lo desmiente*. El País, 2004. március 13., 1. o.
- Bush y Blair permitirán comisiones de investigación sobre por qué se exageró la amenaza de Irak*. El Mundo, 2004. február 3., 1. o.
- Cataluña, el aliado intermitente*. El País, 2004. február 2., 23. o.
- Clases de reeducación nacional*. El País, 2003. nov. 17., 19. o.
- El comunicado de ETA*. El Mundo, 2004. február 19., 8. o.
- El Órdago de Ibarretxe*. El País, 2004. február 2., 22. o.
- El PP consolida su ventaja frente al PSOE sin llegar a la mayoría absoluta*. El País, 2004. március 7., 1. o.
- El PP sólo tendría entre 168 y 173 escaños si las elecciones fueran hoy*. El Mundo, 2004. március 8., 1. o.
- El PSOE gobernará en solitario con acuerdos concretos*. El País, 2004. március 16., 1. o.
- El PSOE sigue vivo tras el golpe de Carod*. El Mundo, 2004. február 8., 12. o.
- España se echa a la calle*. El País, 2004. március 13., 1. o.
- ETA humilla a Cataluña*. El Mundo, 2004. február 19., 1. o.
- ETA vive su peor crisis pero posee un arsenal comprado en países del Este*. 2004. február 9., 1. o.
- Ibarretxe admite que ETA „asesina políticamente a los que se acercan a hablar con ella”*. El Mundo, 2004. február 19., 13. o.

- Infierno terrorista en Madrid.* El País, 2004. március 12., 1. o.
- La izquierda catalana logra la mayoría más amplia desde la Segunda República.* El País, 2003. november 19., 22. o.
- Las primeras detenciones vinculan el masacre con el terrorismo islámico.* El Mundo, 2004. március 14., 1. o.
- Los días más negros de Rajoy.* El País, 2004. február 3., 23. o.
- Los temas que el PP considera prioritarios acaparan las tertulias matinales de televisión.* El País, 2004. február 27., 25. o.
- Maragall retira a Carod el control de las relaciones exteriores por reunirse con ETA.* El País, 2004. január 27., 13. o.
- Mas gana las elecciones catalanas pero Esquerra tiene la llave del Gobierno.* El País, 2003. november 17., 1. o.
- Rajoy y Aznar exigen al PSOE que rompa sus acuerdos con Esquerra.* El País, 2004, január 27., 15. o.
- Todos los indicios señalan a Al Qaeda.* El País, 2004. március 14., 1. o.
- Todos los partidos, salvo el PP, prologan la campaña con un acto anti-ETA en Barcelona.* El País, 2004. február 27., 13. o.
- Zapatero anuncia la retirada de Irak y un realineamiento con Francia y Alemania.* El Mundo, 2004. március 16., 1. o.
- Zapatero derrota a Rajoy en un vuelco histórico.* El País, 2004. március 15., 1. o.
- Zapatero exige a Rajoy que explique por qué „mintió” sobre la guerra de Irak.* El País, 2004. február 3., 16. o.
- Zapatero reitera que las tropas españolas en Irak regresarán en junio.* El País, 2004. március 16.

Internetes források

- A madridi merényletek nagyobb hatással voltak a szavazókra, mint a választási kampány.* Az MTI honlapján, a <http://www.mti.hu/cikk/17176> címen, internet, 2004. április 10.
- A spanyol szocialisták visszavonják Irakból a katonákat.* Az MTI honlapján, a <http://www.mti.hu/cikk/16724> címen, internet, 2004. április 8.
- Az al-Kaida vállalta a madridi merényletet.* Az MTI honlapján, a <http://www.mti.hu/cikk/16548> címen, internet, 2004. április 2.
- Aznar lidera a los amigos de Bush.* A BBC spanyol nyelvű kiadásának honlapján, a http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/news/newsid_2711000/2711397.stm címen, internet, 2004. április 9.
- Aznar pierde apoyo en España.* A BBC spanyol nyelvű kiadásának honlapján, a http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/news/newsid_2806000/2806575.stm címen, internet, 2004. április 9.
- Cronología de atentados de ETA.* A http://www.openboxlatino.cl/html/atentados_eta.html címen, internet, 2004. április 6.
- España: Cronología de atentados.* A BBC spanyol nyelvű kiadásának honlapján, a http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/news/newsid_3501000/3501748.stm címen, internet, 2004. április 7.
- Franco: 25 años después.* A BBC spanyol nyelvű kiadásának honlapján, a <http://www.bbc.co.uk/spanish/especiales/franco/cronologia.shtml> címen, internet, 2004. április 7.
- Garzón imputa a la cúpula de Batasuna por pertenencia a ETA.* Az El Mundo honlapján, a <http://www.elmundo.es/elmundo/2002/11/21/espana/1037882070.html> címen, internet, 2004. április 6.

Az *Oficina de Justificación de la Difusión (OJD)* honlapja:

http://www.ojd.es/f_medios_impresos.htm

„Zapatero: Az iraki háború nagy hiba volt.” Az Index internetes újság honlapján, a <http://index.hu/politika/kulfold/zapa0321> címen, internet, 2004. április 10.